

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

11-12

2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil **IQTISODIYOT** va **TARAQQIYOT**

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1302 sahifa, 5-dekabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent Arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna GF universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), dotsent

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Взаимодействие реального и финансового сектора экономики в современных условиях.....	12
Шарипов Конгратбай Авезимбетович, Зайнутдинова Умида Джалаловна	
Развитие исламских банковских продуктов в коммерческих банках.....	19
Иноятова Камола Фуркатовна	
Kreditlashda risklarni boshqarish usullaridan foydalanish.....	23
Abdullayeva Sharbat, Abdullayeva Nozima	
Korxonalarning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi raqobatdoshligini ta'minlashda marketingdan foydalanish.....	29
Axmedov Ikrom Akramovich	
Hududlarda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy tahlili	36
Butaboyev Maxamadjon, Gaibnazarova Zumrat Talatovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari	41
Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich	
Zamonaviy ekoshaharlar barpo etish va uni tatbiq etish zaruriyati.....	47
Zikrullayev Valixon G'aybullayevich	
Indian Festivals and Nature Conservation: Connecting People for Sustainability	52
Nigora Saidmuradova Aslamovna, Anil Kumar	
Financing clean energy projects in different ways.....	59
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Теоретические основы развития социальной инфраструктуры.....	67
Алимова Муниса Юльчиевна	
O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining raqamli marketingdan foydalanish holati va rivojlanish tendensiyalari.....	71
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Aholiga bank xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish	81
Uskanov Eldor	
Investitsiya loyihalarini islom moliya instrumentlari orqali moliyalashtirish yo'llari	86
Haydarov O'ral Axmadovich	
"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda esg omillar asosida investitsiya kiritishning o'rni va ahamiyati	93
Nosirov Egamqul Ismailovich	
"Enesses" MChJ da marketing muhitini tahlil qilish va takomillashtirish.....	100
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Использование информационных и коммуникационных технологий в совместных образовательных программах: проблемы и решения.....	107
Ташева Севара Равшановна	
Iqtisodiy globallashtirishning nazariy asoslari.....	111
Abduraxmonov Farxod Abdufarmonovich	
Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy asoslari.....	117
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Fiskal siyosat va soliq to'lovchilar faoliyatini tartibga solishning nazariy masalalari	122
Isroilov Bohodir Ibragimovich, To'rayev Alijon Akmal o'g'li	
Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o'rni.....	128
Xudoyorov O. O.	
Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish	132
Po'latov Xudoyberdi O'ktamovich	
Ekonometrik modelashtirish asosida mavsumiylikning turistik mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish usullari.....	135
Xamzayeva Dilduza Samarovna	
Yuridik shaxslar soliq yukining shakllanish omillari va uni optimallashtirish muammolari	141
Abduturopov Jasurbek Nozimjonovich	
Tadbirkorlik risklari tavsifi va tasniflashning nazariy masalalari	148
Bektemirov Abdumalikovich	
Urban farming.....	151
Ahmedova Ziyodahon Saydulloxon qizi, Askarov Hasanboy Holdorovich	
A Foreign Experience of Forming Small Business and Private Entrepreneurship Infrastructures (An Example of Usa).....	153
Kosimov Sardor Dilmurodovich, Akbarov Abdulkhamid Akmal ugli	

Principal Protected Notes on the credit rating of National Bank of Uzbekistan	159
Abdugʻaniyev Abdulaziz Alisher oʻgʻli	
Features and Challenges of Digital Transformations in the Service Sector	164
Kurbanova Maftuna Lazizovna	
Kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanishiga taʼsir etuvchi omillar.....	170
Kurbonov Jasurbek Pozilovich	
Jamoat transport tizimini raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi.....	173
Kushakova Maʼmura Narimanovna	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	176
Nosirov Javlonbek Jamoliddin oʻgʻli, Raxmatov Ziyodullo Nosirovich	
Financing clean energy projects in different ways	179
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Oʻzbekistonning mehnat migratsiyasidagi hamkorligi haqida baʼzi mulohazalar (Qozogʻiston va Rossiya misolida)	187
Azamatova Gulmira Bayirbekovna	
Assessment of management effectiveness in ensuring economic and financial stability	191
Akramova Aziza Abduvohidovna	
Международное сотрудничество Республики Узбекистан в сфере образования	196
Жамалова Гулнора Гуломовна, Айматова Фарида Хуразовна	
Oʻzbekistoning ekologik muammolariNI bartaraf etish va yashil iqtisodiyotga oʻtish yoʻnalishlari.....	202
Aliyev Azim Tolip oʻgʻli	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	205
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли	
Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish istiqbollari	211
Xoʻjanova Gulshoda Otamurodovna	
Raqamli marketing strategiyalarining raqamli iqtisodiyotda isteʼmolchilar xulq-atvoriga taʼsirini tahlil qilish.....	214
Raxmatova Sitara Shuxratjon qizi	
Oʻzbekiston Respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirish.....	221
Xudayberganova Zarofat Zaxidovna	
Oʻzbekistonda kichik va oʻrta biznesni rivojlantirishda ichki va tashqi muhit.....	227
Saypullayev Ilhomjon Abduraxmonovich	
Buxgalteriya axborotining sifat tavsiflari	233
Raxmatova Shaxnoza Shukurovna	
Роль и значение логистики в развитии коммерческой деятельности торговых предприятий	240
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Uzum yetishtirishning tashkiliy-huquqiy munosabatlari va sohani rivojlantirish imkoniyatlari.....	245
Boltayev N. N.	
Tashqi savdo jarayonlarini tashkil qilishning nazariy uslubiy asoslari.....	249
Qurbonov A. U.	
Korxonalarda pul mablagʻlari auditini takomillashtirish yoʻllari.....	254
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oʻziga xos xususiyatlari.....	259
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
Агротуризм как источник дополнительного дохода для фермеров в самаркандской области.....	263
Анваров Нодир Аллаёрович, Назарова Раъно Рустамовна	
Tijorat banklari faoliyatida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari	272
Absamatov Askar Ergashovich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatida mikromoliyaviy xizmatlar koʻrsatishning zamonaviy holati.....	277
Yusupov Abbosxon Aliyevich	
The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan	285
Satoshi Sugahara, Ochilov Bobur	
Paxta-toʻqimachilik klasterlarida sotish baholarining tahlili.....	292
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna	
Tadbirkorlik subyektlari eksportida raqamli platformalardan foydalanish strategiyalari.....	297
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Tijorat banklarida xalqaro iqtisodiy sanksiyalar va eksportga taqiqlar bilan bogʻliq risklarni baholash va kamaytirish matritsasining metodologiyasi	304
Keldiyorov Shohruh Ilyos oʻgʻli	

Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish.....	308
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Tijorat banklari faoliyatida transformatsiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari.....	313
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich	
Agroklastarlarda moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	318
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Toshpulatov Jalil Baxodirovich	
Tijorat banklarida investitsiya siyosatini amalga oshirishning muhim jihatlari.....	324
Abiyev Davron Ilxomovich	
Проблемы и решения при оптимизации финансового моделирования деятельности предприятия	331
Юлдошева Гулноза Абдинабиевна	
Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari.....	336
Raximov E. N.	
Boshqarish sifatining iqtisodiy mohiyati va uni rivojlantirish masalalari	343
Shoyev Davronbek Axmadjonovich, Ahmadjonova Gulsanam	
Важность данных о движении затрат для повышения эффективности управления предприятием.....	346
Расулова Ш. X.	
Korxonalar daromadlariga ta'sir qiluvchi risklarning tahlili	351
Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li	
Xalqaro standartlar asosida daromadlar hisobini tashkil etish.....	364
Abdusaidov Sanjar Jaloliddin o'g'li	
Выработка страховой системы защиты владельцев депозита.....	368
Узакова Камола Бехзодовна	
Обзор законодательных и регуляторных положений по введению и регулированию Исламской банковской деятельности в юрисдикции Республики Казахстан	372
Ёркулов Умиджон	
Перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане	378
Узганбаева Дилноза Тохтасиновна	
Перспективы развития государственного управления высшим образованием в условиях функционирования рынка	382
Умаров Диёр Равшанович	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	388
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasi orqali aholini ish bilan bandligini ta'minlash istiqbollari.....	393
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna	
Увеличение привлекательности инвестиций в туристической отрасли через стратегическое финансирование	399
Хусниддинов Нуриддин	
Agrobiznesni innovatsion rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishning metodologik asoslari.....	402
To'ychiyev Abduraxmon G'ofurovich	
Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi.....	406
Nabiyeva Feruza Odilovna	
Проблемы и перспективы развития депозитных операций коммерческих банков Республики Узбекистан	411
Холмирзаев Эльбек Бахтиерович	
Smart-shartnomalar – raqamli marketingning zamonaviy texnologiyalaridan biri sifatida	415
Yahyojonov N. B.	
Banklarda depozit operatsiyalarini hisobini yuritish tartibi.....	420
Mirzayeva Xilola Jaloliddin qizi	
Kichik biznes korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi	424
Mamanazarova N. J., Jamilova N. X.	
Проблемы привлечения финансирования за счет корпоративных облигаций	429
Рахмедова Мадинахон Нусрат кизи	
Формирование финансовой стратегии местных бюджетов	433
Примова Н. И.	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari	440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
O'zbekistonda hududlar kesimida raqamli iqtisodiyotning rivojlanish holati.....	445
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Experience of Islamic financial organizations in CIS countries and opportunities to use it effectively in Uzbekistan	450
Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna	

Qashqadaryo viloyati hududlarining vertikal o'sish holati va xususiyatlari	456
Erkayeva Gulbaxor Panjiyevna, Raximova Madina Shuxrat qizi	
Innovatsion o'sishga inson kapitali ta'sirining zamonaviy yondashuvlari.....	462
Ostanov Egamberdi, Ostanova Mashxura Egamberdiyevna	
Kapital bozorida institutsional investorlar sifatida sug'urta kompaniyalari ishtiroki	466
Omonov Sardor O'lmasovich	
Tadbirkorlik subyektlarining raqamli transformatsiyasining asosiy va muhim jihatlari.....	472
Nutfulloyev Tolib G'olib o'g'li	
Korxonalarda korporativ madaniyatni rivojlantirish asoslari.....	478
Sadikova Muslima Alisher qizi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish usullari.....	483
Sabirova Zaynab Qadambayevna	
Фондовые рынки и финансовая грамотность: путь к финансовому осознанию	488
Режаббаев Сарвар Умархонович	
Turistik korxonalarda yashil innovatsion mahsulotlar orqali samaradorlikni oshirish.....	491
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Milliy kapital bozorida korporativ qimmatli qog'ozlar amaliyoti tahlili.....	497
Otaxonova Shohyora	
Aholining turmush farovonligini yashlashning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari	502
Qobilova Shaxnoza	
Surxondaryo viloyatida sug'oriladigan yerlardan foydalanish holatining statistik tahlili	505
Sharifi Abdul Fatah	
Economic and Social Significance of Personnel Management in Manufacturing Enterprises: A Dual Dimension Analysis.....	512
Sarimsakov Baxtiyor Rahmonjanovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozorining rivojlantirish istiqbollari	518
Usmanov Zayniddin Berdirasulovich	
Qurilish tashkilotlarida xodimlarning innovatsion faolligini oshirish yo'llari	523
Usmanov Ixom Achilovich	
Investitsiya jozibadorligini baholashning o'ziga xos jihatlari va metodlari.....	527
Uroqboyeva Farzuna Axmadjonovna	
Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida sanoat 4.0 ning roli: tahlil va natijalar	532
Xujaxonova Sitara Baxtiyor qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq joylarda davlat xususiy sherikchilik asosida raqamli xizmatlarni takomillashtirish.....	537
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida)	542
Vaisov Dilshod Ibodullayevich	
"Sam Antep Gilam" mchjda marketingni boshqarishni takomillashtirish yo'llari	549
Usmonova D. I.	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	555
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Factors for the Development of The Industrial Sector of the Economy	559
Zakhidov Nodir Umidjanovich	
Mintaqa tumanlararo xo'jalik yurituvchi subyektlar qo'shma biznesini konvergent modeli	563
Yusupov Fayzulla Yakubovich	
Aholini biznesga jalb qilishda tijorat banklarining roli.....	567
Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna	
Mahalliy gastronomik turizmni rivojlantirishda nazariy asoslar.....	571
Sultonov B. A.	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	575
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich	
Проблемы привлечения иностранных инвестиций в инновационном развитии экономики Узбекистана.....	580
Хамракулова О. Д., Халмурзаев М., Аликулов С. А.	
Тенденции развития жилищного строительства.....	585
Алиева Зилола Маматвалиевна	
Учет и анализ производственных затрат на предприятиях	589
Аделя Азаматовна Нематова, Ибрагимов Мансур Мардонович	

Meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishda xorij tajribasi.....	592
Botirov Erkinjon Xayitovich	
Zamonaviy xizmat ko'rsatish bozori: xalqaro tendensiyalar va uy-joy fondi muammolari sarhisobi.....	598
Sanakulova Barnogul Rizakulovna, Berdiyeva Dilfuza Axatovna	
Роль рынка капитала в обеспечении макроэкономической стабильности Республики Узбекистан	605
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи	
Iqtisodiyotning xususiy sektorida inson resurslarilarni moddiy rag'batlantirishni takomillashtirishda xorij tajribasi.....	608
Baxtiyorova Umida Ulug'bek qizi	
Korxonalarning investitsiya faolligini ta'minlashda soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini oshirish xususiyatlari.....	613
Ilyasova Barno Axmadovna	
Dunyo davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish tendensiyalari.....	618
Imomaliyeva Mohizoda, Raxmatullayev Lazizbek Nematullo o'g'li	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	623
Дурманов Акмал Шаймарданович	
Sanoat korxonalarida iqtisodiy resurslar mohiyatini tavsiflovchi tushunchalar	628
Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna	
Mikromoliyalash tashkilotlari faoliyatining operatsiyalar tahlili.....	633
Kamalov Shuxrat Kamalovich	
Temiryo'l transporti sanoat kompleksi korxonalarida ijtimoiy va mehnat munosabatlarini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari.....	637
Kadirova Sharofat Amonovna	
Qishloq xo'jalik korxonalarida xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini takomillashtirish masalalari	645
Yuldashev Sherali Xayitovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Анализ экологических факторов и их влияние на финансовую безопасность страны.....	650
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Superior directions, modern trends and prospects for the development of the financial market.....	655
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna, Raximova Umida Rabbimovna	
Kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishda jahon tajribasi	659
Kambarova Sh. M.	
Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan.....	665
Usmonov Bunyod	
Xizmat ko'rsatish sohasini asosiy tarmoqlariga yo'naltirilgan global investitsiyalar holati va prognozini tahlili	668
Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich	
Методологические основы банковского кредитования и классификация факторов, влияющих на особенности получения кредитов	672
Каримова Азиза Махмадризовна	
Sanoat salohiyati va omillar unumdorligini iqtisodiy-statistik baholash usullari.....	676
Kasimov Azamat Abdulkarimovich	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	682
Кодиров Бобур	
Davlat-xususiy sherikligi asosida iqtisodiyot tarmoqlarining investitsion salohiyatini oshirishning o'rta muddatga mo'ljallangan istibollari (O'zbekiston temiryo'llari AJ misolida)	689
Qodirov Jasurbek Sharofitdinovich	
Banklarda mummoli kreditlar bilan ishlash: samarali strategiya va yondashuvlar	696
Mirsaliyev Erkin Ergashevich	
Agrosanoat ishlab chiqarishining raqobatbardoshligini oshirish va uning innovatsion rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi	700
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich, Muxtorova Oydin Sayfiddin qizi	
Hududlar iqtisodiyotini oshirishda investitsiyalarning roli	707
Akishova Shaxnoza Davlet qizi	
Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish mexanizmlari	712
Erdonov Muhammadamin Erdon o'gli, Ibragimov Shoxrux Baxtiyorovich, Ataqulov Jahongir Valijon ug'li	
Sug'urtada andarrayting xizmatini (ARDL) modeli tahlili asosida takomillashtirish	717
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich	
Роли банков в повышении привлекательности инвестиционной среды в Узбекистане.....	727
Насиров Дилшод Фарходович	

Пути улучшения инвестиционного климата в Республике Узбекистан	731
Нозимов Элдор Анварович, Санатиллоев Ферузшоҳ Бахтиёр угли	
Iqtisodiyot, atrof-muhit, jamiyat va madaniyat o'rtasidagi muvozanatga – obodonlashtirish xizmatlarining ta'siri.....	737
Norkulova Dilfuza Zoxidovna, Xayitov Jamshid Xolvoyevich	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	741
Нуриллаев Раҳмат Ярашевич, Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda tovar-moddiy zaxiralar manbalari va ularni shakllantirish amaliyoti	747
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich	
Yer rentasi mulkchilik munosabatlari rivojlanishning zaruriy sharti sifatida.....	752
Abdunazarov O.	
Формирование и развитие цифровой экономики (на примере российской федерации и Республики Узбекистан)	756
Ким П. В.	
Tijorat banklari korporativ boshqaruvida bank xizmatlari samaradorligini	760
Kudratov Sunnatulla Ropijanovich	
Tijorat banklari depozit siyosatining banklar resurs salohiyatini oshirishdagi roli	764
Jo'rayev Isroil Ibrohimovich	
Ways of Development of Electronic Commerce in Uzbekistan	770
Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li	
Hydro Energy as the Important Factor of the "Green Economy"	775
Isroilov Xusanboy Ibrohimjon o'g'li	
Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirish	781
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o'g'li, Azamatova Nozima Jaxongirovna	
Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida).....	784
Halimova Dilora Olimboyevna	
Davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlilik egri chizig'ini aniqlashning fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirishdagi ahamiyati	787
Hakimov Hakimjon	
Intellectual mulkni boshqarish jarayonlari o'rganishning nazariy muammolari.....	793
Tirkashyev Farhod Mahmudovich	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	796
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova	
Роль Среднеазиатских коллекций в развитии музеев России	801
Абдуллаева Нигора Санжаровна	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	804
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida talabalar bilimni yuksaltirish jarayoni: muammolar va yechimlar	808
Hakimov Nazar Hakimovich, Vaxobova Marg'uba Abduxamidovna	
Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot	812
Yuldashev Mutallib Ibroximovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozori tahlili	819
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna	
"HAVAS COMFORT MEDEL" MChJda marketing xizmatini tashkillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo'llari	823
Musyeva Shoirazimovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqlar vositasida rag'batlantirishning klassik nazariyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	831
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari.....	837
Mamaraximov Bekzod Erkinovich	
Chakana bank xizmatlarini rivojlantirish hududlar barqaror rivojlanishining omili sifatida	841
Niyozov Zuxur Davronovich	
Raqamli texnologiyalar asosida oziq-ovqat ta'minoti zanjirini rivojlantirish omillari	845
Yusupov Muxiddin Soatovich	
O'zbekistonda korporativ kreditlash amaliyotini rivojlantirish orqali investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	855
Asatullayev Alisher	
Davlat budjeti jarayonini takomillashtirish masalalari	860
Ataxanov Bekpo'lat Abdullayevich	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	866
Дурманов Акмал Шаймарданович	

Yuridik shaxslar mol-mulkini soliqqa tortishni rivojlantirish yo'llari	872
Gadayev Jaxongir Muhammadi o'g'li	
Some Principle Issues in the Effective use of Budget Funds in Universities	876
Khairiddinov Sh. B.	
Directions of Using Negotiations in Keeping Peace and Ensuring Stability in Society	879
Kholdarova Fariza Tukhtabaevna	
Elektrotexnika sanoati korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish.....	883
Mamayusupova Mashxura Sodiqovna	
Elektron tijoratning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va uni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash	887
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li	
Foreign Direct Investment and Electricity Consumption During Uzbekistan's Green Transition	896
Nurbek Khalimjonov	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishni takomillashtirish	902
Obломуродов Нарзулло Наймович, Шавкатов Наврузбек Шавкатович	
Mol-mulk solig'ining soliqqa tortish tartibini takomillashtirish	910
Poyonov Bobur Bekmurod o'g'li	
Konfutsiychilik axloqiy negizlarida olamiy tartibot.....	916
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
"Yashil iqtisodiyot"ni joriy etish istiqbollari	923
Saloxov Sirojiddin Sadriddin o'g'li	
Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati va O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rni.....	928
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
O'zbekiston qishloq hududlarida maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish.....	933
Sharifov Shuhrat Saidahmadovich	
Exploring Big Data Applications for Knowledge Management in Higher Education Administration.....	936
Shakhzod Saydullaev	
O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari.....	944
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Ekologik turizmning turlari va uni tashkil etishda tabiiy resurslarning ahamiyati.....	950
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li	
Mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion jozibadorlikni oshirish istiqbollari	954
To'laganova Ruhshona Farrux qizi	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida maktabgacha ta'lim xizmatlarini holati	959
Umurzakova Dilnoza Egamberdiyevna	
Issues of Improving Production Cooperation in the Industry Network of Our Country	964
Xomidov Mirodiljon Xasanboy o'g'li	
Foydaning soliq obyektiga sifatida shakllantirish zaruriyati.....	971
Yo'ldasheva Mohiraxon Ochestva	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	975
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati.....	980
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimining aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni.....	984
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishlari.....	991
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	
Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов	996
Бобомуротова Манзура Панжи кизи	
Tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati.....	1000
Irmatova Lola	
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari.....	1005
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	1010
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Yashil iqtisodiyotga o'tish ekologik barqarorlikning muhim omilidir	1014
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich	
Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish asoslari va tamoyillarini takomillashtirish.....	1017
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1022
Пулатова Сурайё Юлдашевна	

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarining xizmatlar ko'rsatish sohasidagi o'rni va funksiyalari.....	1026
Tog'ayeva Dilnoza Azamatovna	
Совершенствование методологии исследования демографических процессов.....	1031
Тула Нодирбек Баходир угли	
Инновационные технологии в сфере страхования.....	1037
Хайдарова Нигинахон Шухрат кизи	
Iqtisodiyotni innovatsion isloh qilish sharoitida yer hisobini yuritishning ahamiyati.....	1042
Hojiyev Qo'chqor Mamadiyorovich	
Qattiq maishiy chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni takomillashtirish.....	1047
Sherqulov Nodir Erkin o'g'li	
Мировой опыт использования денежных и натуральных трансфертов в социальном обеспечении.....	1052
Гулноза Тохировна Самиева	
Davlat xaridlarini amalga oshirish orqali raqobatni rivojlantirish yo'llari.....	1057
Majidov Nizomjon	
Raqamli iqtisodiyot davrida kontent marketingdan foydalanish va uning bosqichlari.....	1064
Tohirjonov Ahmadjon Tohirjon o'g'li, Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna	
Aksiyadorlik jamiyatlari kapitalini shakllantirish manbalari va usullarini takomillashtirish.....	1070
Norqulov Mirsaid Tulqin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish zaruriyati.....	1075
Badalov Jamshid Jamolovich	
Foyda solig'i tushumi va uning O'zbekiston soliq-budjet tizimidagi ahamiyati.....	1080
Shirinov Sabir Erkinovich	
O'zbekistonda davlat korxonalari aksiyalarini moliya bozorlarida sotishni jadallashtirish yo'nalishlari.....	1084
Anvar Eshmatov	
Baliqchilik xo'jaliklarida xodimlar bilan hisob-kitoblar hisobining tashkiliy va uslubiy jihatlarini.....	1088
Ametova Nasiba Danilovna	
Tijorat banklari tomonidan eksportyor korxonalarining kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	1092
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Digital Transformation of Tax Systems.....	1096
Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, Musabekov Sherali Nazarali o'g'li	
Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish yo'nalishlari.....	1101
Raxmonova Aziza Tolibovna	
Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan.....	1106
Umarov Elshod G'ulom o'g'li	
Texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari daromadlari tarkibi va ularning o'ziga xos jihatlari.....	1112
Yuldashov Elmurod Abdujalil o'g'li	
Совершенствование системы профессионального управления жилищно-коммунальным хозяйством Узбекистана.....	1116
Икромовна Ханифа Одилловна	
Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati.....	1121
Kamalova Jamila	
O'zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarining huquqiy maqomi va ularni isloh qilishning istiqbollari.....	1125
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'lari va ulardan foydalanish to'g'risidagi bajarilishlarga oid hisobotni tuzish va taqdim etish tartibi.....	1131
Ne'matov Oybek Ismatullayevich	
Предприятие автомобильной промышленности как объект реализации концепции устойчивого развития.....	1136
Туйчиев Комилжон Лазизович	
Tijorat banklari aktivlari diversifikatsiyasining nazariy ahamiyati.....	1143
O'ktamova Nozima Narzulla qizi	
Tijorat banklarida yangi masofaviy bank xizmat turlarini rivojlantirish.....	1146
Umarov Abdulquddus Abdilxatovich	
Некоторые вопросы эконометрической оценки CES – функций и их практическое применение в экономических задачах.....	1151
Шадиева Гулнора Мардиевна, Усманов Фарзод Шохрухович	
Использование искусственного интеллекта в спортивной индустрии.....	1158
Усманова Дилфузахон Иброхимовна	
The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.....	1163
Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li, Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li	

Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishni takomillashtirish (Andijon viloyati misolida)	1168
Xolmatov Sanjarbek Xojimatovich	
O'zbekiston temir yo'l transport tizimi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari	1174
Qilichev Umid Ibadullayevich	
Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi sharoitida raqamli banklar resurslarini oshirish choralari	1181
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1185
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
O'zbekistonda Islom banklari faoliyatini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	1191
Vasiyev Alisher Samiyevich, Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Islom iqtisodiyotining mohiyati	1197
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Budjet mablag'larini taqsimlanishi va maqsadli sarflanishida inson kapitalidan foydalanish va jamoatchilik nazoratining samaradorligi	1201
G'ofurov Bekzod Fayzulla o'g'li	
Maxsus iqtisodiy zonalar investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishda tarif va notarif mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari	1207
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li	
Перспективное развитие промышленной кооперации между странами	1212
Назарова Раъно Рустамовна, Жартай Жанибек Маратулы	
Soliqlar yig'iluvchanligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar	1218
Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna	
Ta'lim sifatini ta'minlash oliy ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy omili	1222
Nematov Inatillo Ubaydullayevich	
Aholiga ko'rsatiladigan bank xizmatlarini takomillashtirish	1228
Umurzakova Adiba Ochilovna	
Tijorat banklari resurslari shakllanishining manbalari va yo'llari	1232
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1238
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике	1242
Рафиева Зарина Хусановна	
Development of the Country's Economy Through the Development of the Stock Market in Developing Countries	1246
Akhmedov Doniyorbek	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotini rivojlanishi va uning asosiy yo'nalishlari	1250
Azizova Manzura Ibragimovna	
The theoretical importance of product cost reduction in industrial production	1254
Dilfuza Baxramovna Safarova	
Fond bozorlarining tashkil etilishi va rivojlanish tendensiyalari	1261
Shamsiyev O'ktam Sayfitdinovich	
Mamlakatda davlat tibbiyot muassasalarining tutgan o'rni va ularni rivojlantirish yo'nalishlari	1266
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
Obligatsiyalar bozorida banklarning ishtiroki va ahamiyati	1272
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
Milliy iqtisodiyotimizda investitsiya portfelini shakllantirishning nazariy asoslari	1277
Ibragimov Gafurjan Axmetovich	
Kompaniyalarning tashqi savdo faoliyatini moliyalashtirishning nazariy asoslari va xorij tajribasi	1282
Ibragimov Mansur Axmedovich	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida)	1286
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich	
Ключевые факторы успеха в мотивации и управлении проектными командами	1294
Мансурова Севара Мансуровна	
Mehmonxona biznesida CRM tizim xizmatlarini loyihalash	1297
Ishanxodjayeva Dilfuza Erkinovna	

“YASHIL” IQTISODIYOTGA O‘TISHDA ESG OMILLAR ASOSIDA INVESTITSIYA KIRITISHNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Nosirov Egamqul Ismailovich

I.f.n., Toshkent moliya instituti “Baholash ishi va investitsiyalar” kafedrası mudiri, dotsent

Annotatsiya: Maqolada BMTning barqaror rivojlanish maqsadlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlashda “ESG” yondashuvning o’rni va ahamiyati, “yashil” iqtisodiyotga o’tishda investorlar tomonidan kompaniyalarga “ESG” yondashuv asosida investitsiya kiritish mezonlari, ESG omillar va ular bilan bog’liq risklarning tasniflanishi, milliy kompaniyalar faoliyatida “ESG” yondashuvni qo’llashning afzalliklari yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: ESG omillar, ESG-risklar, “yashil” iqtisodiyot, moliyaviy vositalar, “yashil” investitsiyalar, mas’uliyatli investitsiyalar, ijtimoiy mas’uliyatli investitsiyalar, “yashil” moliyalashtirish, “yashil” loyihalar.

Abstract: The article discusses the role and importance of the “ESG” approach in ensuring the implementation of the objectives set for the UN sustainable development goals, the criteria for investing in companies based on the “ESG” approach by investors during the transition to a “green” economy, the classification of ESG factors and associated risks, the advantages of using the “ESG” approach in the activities of national companies are highlighted.

Key words: ESG factors, ESG risks, green economy, financial instruments, green investments, responsible investments, socially responsible investments, green financing, green projects.

Аннотация: В статье рассмотрены роль и значение “ESG” подхода в обеспечении реализации задач, поставленных перед целями устойчивого развития ООН, критерии инвестирования в компании на основе “ESG” подхода инвесторами при переходе к “зеленой” экономике, классификация ESG-факторов и связанных с ними рисков, выделены преимущества применения “ESG” подхода в деятельности национальных компаний.

Ключевые слова: ESG-факторы, ESG-риски, “зеленая” экономика, финансовые инструменты, “зеленые” инвестиции, ответственные инвестиции, социально-ответственные инвестиции, “зеленое” финансирование, “зеленые” проекты.

KIRISH

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishining rivojlanishi va yildan yilga aholi sonining o’sishi iqtisodiyot tarmoqlari va uy xo’jaliklarining resurslarga bo’lgan ehtiyojini sezilarli darajada oshirmoqda. Buning natijasida atrof-muhitga salbiy ta’sir qiluvchi omillar ko’paymoqda va tabiatga issiqxona gazlarining chiqishi tobora ortib bormoqda.

Dunyo miqyosida iqlim o’zgarishi va COVID-19 pandemiyasi ta’sirida ro’y berayotgan salbiy holatlar tufayli iqtisodiy o’sishni ta’minlashi mumkin bo’lgan yangi manbalar va yondashuvlarni qayta ko’rib chiqish zaruriyati paydo bo’lmoqda. Shu boisdan ham mamlakatimizda “yashil” iqtisodiyot konsepsiyasini joriy etish bo’yicha strategik maqsadlar va chora-tadbirlarni amalga oshirish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Iqtisodiyot tarmoqlarida energiya samaradorligining past darajada ekanligi, asosiy vositalarning eskirish darajasining yuqoriligi va ularni yangilariga almashtirish jarayonining sustligi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik, “yashil” iqtisodiyotni rivojlantirishga xususiy biznesni faol jalb qilmaslik holatlari mamlakatni barqaror rivojlantirish borasidagi ustuvor hisoblangan milliy maqsadlar va vazifalarni amalga oshirishga g’ov bo’lmoqda.

Ko’p yillar mobaynida jahon amaliyotida iqtisodiyot tarmoqlariga sarmoya kiritish orqali bir paytning o’zida ijobiy ijtimoiy va ekologik natijaga erishish hamda foyda olish imkonini beruvchi yagona yondashuv bo’lmagan. Global miqyosda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqishda xususiy sektor ustunlik qilar ekan, xususiy biznes vakillari har doim foyda olishni asosiy maqsad bilib, ijtimoiy va ekologik natijaga yetarlicha e’tibor qaratmagan. Shu bilan birgalikda, ko’p hollarda, davlatga qarashli sanoat korxonalarida rentabellik darajasi past bo’lganligi sababli bir paytning o’zida ekologik va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish imkoni bo’lmagan. Yuqorida qayd etib

o'tilgan omillar ta'sirida mamlakatlarga xos bo'lgan ekologik va ijtimoiy muammolar dunyo miqyosidagi global muammoga aylandi. O'z navbatida, bunday muammolar moliyaviy vositalarning yangi turlari paydo bo'lishiga xizmat qilib, investorlar uchun investitsiya qarorlarini qabul qilish jarayonini mazmunan to'ldirib bormoqda. Bulardan biri ESG mezonlariga asoslangan biznes yuritish strategiyasi bo'lib, tadqiqotimiz aynan shu yo'nalishga qaratiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Olib borilgan izlanishlar natijasida global miqyosda barqaror rivojlanish maqsadlari yo'lidagi xatti-harakatlar natijasida yangi moliyalashtirish vositalari yuzaga kelganligini, institutsional investorlar tomonidan kompaniyalarga investitsiya kiritishda ularning ESG, ya'ni ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillarga tayangan holda faoliyat yuritishga asosiy urg'u berayotganligi, xalqaro moliya institutlari kompaniyaning moliyaviy ko'rsatkichlariga oid bo'lmagan, xususan, ESG yondashuvlarga taalluqli ma'lumotlarni ochiqlovchi qo'llab-quvvatlayotgani, bu yondashuvni ko'pchilik hukumatlar davlat siyosati darajasiga olib chiqqanligining guvohi bo'ldik. Yuqorida qayd etib o'tilgan dalillarni quyidagi manbalar tasdiqlaydi.

Hozirgi davrda moliya sohasining barcha bo'g'inlaridagi o'zgarishlar ularga barqaror rivojlanish vositalarini kiritish orqali amalga oshirilmoqda. Bugungi kunda barqaror rivojlanish faqat konsepsiya sifatida qayd etilmasdan, biznes va investitsiya olamiga amaliy yo'naltirilgan asosiy oqimga aylandi. Bu esa, o'z navbatida mas'uliyatli investitsiyalash (ESG) bozorini samarali shakllantirish va rivojlantirishni talab etadi ^[1].

Kompaniyalarda ESG yondashuvlarni qo'llash tashqi omillar ta'sirida yuz bermoqda, shu bilan birga, bu sohada davlat siyosati va xorijiy investorlar qiziqishining ortib borishi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lmoqda ^[2].

Mas'uliyatli investitsiyalar yoki ESG investitsiyalari investitsiya qarorlarini qabul qilish jarayonida ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillarga tayanadi. Axborotlashgan jamiyatga o'tish va insonlarning turmush tarzini yaxshilash bosqichida investorlar investitsiyalar kiritishning maqsadga muvofiqligini baholashda iqtisodiy samaradorlikka asosiy omil sifatida qaramasdan, shu bilan birgalikda axloqiy qadriyatlar va shaxsning ma'naviy rivojlanishi kabi mezonlarni ustuvor yo'nalish sifatida bilmoqda. Iqtisodiy agentlar investitsiya qarorlarini qabul qilishda nafaqat kompaniya moliyaviy ko'rsatkichlarining barqaror o'sishga, shuningdek, kompaniya moliyaviy ko'rsatkichlariga taalluqli bo'lmagan ma'lumotlar, xususan, ushbu kompaniyalarning atrof-muhitni muhofaza qilish va ijtimoiy mas'uliyat borasidagi faoliyati tamoyillariga tayanib ish tutmoqda ^[3].

Institutsional innovatsiyaning bir turi sifatida "yashil" moliyalashtirish siyosatini qo'llash atrof-muhitni ko'proq ifloslantiradigan kompaniyalar uchun moliyaviy cheklovlarning kuchayishga olib kelmoqda. Bu esa, kompaniyalarning atrof-muhitni ifloslantirish borasidagi harakatlarini ijobiy tarafga o'zgartirishi mumkin. Moliyaviy institutlar va korxonalarni "yashil" moliyalashtirish siyosati orqali ko'proq ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga undash resurslarni taqsimlash va "yashil" rivojlanish samaradorligini oshirishning samarali usuli bo'lishi mumkin ^[4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini barqaror rivojlanish konsepsiyasida ko'zda tutilgan "yashil" iqtisodiy taraqqiyotga erishish maqsadida investitsiyalarni jalb qilish va moliyalashtirish bilan bog'liq nazariy qoidalarni o'z ichiga oladi. Ilmiy izlanish jarayonida iqtisodiy hodisalarni o'zaro bog'liq holda dinamik ravishda o'rganish imkonini ochib beruvchi dialektika usulidan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida izlanish obyektiga nisbatan tizimli yondashuv sifatida grafik usullar, guruhlash va taqqoslash, tahlil va sintez usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Keyingi paytlarda rivojlangan mamlakatlarda institutsional investorlar kompaniyalarga investitsiya kiritishda ularning an'anaviy moliyaviy hisobotlari va moliyaviy ko'rsatkichlari bilan cheklanib qolmayapti. Ko'pchilik investorlar kompaniya faoliyati to'g'risida qo'shimcha ma'lumotlarga ega bo'lishga qiziqmoqda. Bu qiziqish kompaniyaning atrof-muhitga ta'siri, ishchi-xodimlarga yaratilgan shart-sharoitlar va kompaniya biznes etikasiga oid ma'lumotlarning ochiqlovchi bilan bog'liq bo'lmoqda.

Bu borada BMT sobiq Bosh kotibi Kofi Annan jahondagi yirik kompaniyalar boshqaruvchilariga iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish maqsadida kompaniyalar strategiyasiga ESG tamoyillarini joriy qilish yuzasidan tashabbus bilan chiqqan ^[5]. Mazkur taklifga javoban 2004-yilda 20 ta yirik moliya muassasalari tomonidan "Moliyaviy sektor uchun tayyorlangan tavsiyalar" hisobotida ESG termini va tamoyillari qayd etilgan hamda ijtimoiy mas'uliyatli investorlar uchun ko'rsatma sifatida tayyorlangan. ESG tamoyillari yangi moliyaviy vositalar va mezonlarning paydo bo'lishi hamda rivojlanishi uchun qo'shimcha zamin yaratdi. Shuningdek, atrof-muhitning ifloslanishi, global isish, boy va kambag'al mamlakatlar o'rtasidagi o'sib borayotgan iqtisodiy tengsizlikka qarshi kurashish vositasi sifatida paydo bo'ldi.

“ESG” qisqartma atamasi inglizcha “Environmental, Social and Governance” soʻzlardan olingan boʻlib, oʻzbek tilida “Ekologik, ijtimoiy va boshqaruv” maʼnolarini anglatadi. Oddiy qilib aytadigan boʻlsak, ESG – biznesni yuritishda kompaniyaning tabiatga, ishchi-xodimlarga va jamiyatga hurmat koʻrsatishini oʻzida mujassamlashtirgan strategiyani anglatadi. Keng maʼnoda esa, ESG – bu tijorat faoliyatining barqaror rivojlanishi boʻlib, u atrof-muhitga masʼuliyat bilan yondoshish, yuqori darajadagi ijtimoiy masʼuliyat va yuqori sifatga ega boʻlgan korporativ boshqaruv tamoyillarini qoʻllashga asoslanadi. “ESG” tamoyillariga asoslangan investitsiyalar koʻpincha barqaror investitsiyalar deb ham ataladi. Investitsiyalashning bunday shaklida kompaniyaning moliyaviy va moliyaviy boʻlmagan (ESG) maʼlumotlari tahliliga asoslangan holda qarorlar qabul qilinadi.

Oʻz navbatida “ESG” tarkibi ekologik (E), ijtimoiy (S) va boshqaruv (G) omillari yigʻindisidan iborat boʻlib, investorlar tomonidan kompaniyaga investitsiya kiritish yuzasidan qaror qabul qilishda moliyaviy hisobotlar hamda yuqorida qayd etilgan uchta omil va ularning tarkibiga kiruvchi kichik omillar tahliliga asoslanadi. Mazkur “ESG” omillar tarkibi quyida keltirilgan (1-rasm).

Ekologik (E) omillar	Tabiiy resurslarning kamayishi;
	Taʼminot zanjirining ekologiyaga taʼsiri;
	Chiqindilar va zararli gazlarni boshqarish;
	Iqlim oʻzgarishiga qarshi kurashish;
	Taʼminot zanjiriga ijtimoiy taʼsir;
Ijtimoiy (S) omillar	Oʻrmonlarning qisqarishi va yoʻqolishi
	Insonning haq-huquqlari;
	Inson kapitali qiymati;
	Mahalliy oʻzini-oʻzi boshqarish jamiyatlari;
	Mahsulotning sifati;
Boshqaruv (G) omillari	Ish joyidagi shart-sharoitlar va xavfsizlik;
	Gender tarkibi
	Sogʻlom raqobat muhiti;
	Soliq tizimining shaffofligi;
	Risklarni boshqarish;
	Korrupsiyaga qarshi kurashish;
	Biznes etikasi;
	Korporativ boshqaruv.

1-rasm: ESG omillarning tasniflanishi¹

Rasmda keltirilgan “ESG” omillarga eʼtiborimizni qaratadigan boʻlsak, ekologik (E) omillar toifasiga tabiiy resurslarning kamayishi, taʼminot zanjirlarining ekologiyaga taʼsiri, chiqindilar va zararli gazlarni boshqarish, iqlim oʻzgarishlariga qarshi kurashish hamda oʻrmonlarning qisqarishi va yoʻqolib ketishining oldini olish kabi yoʻnalishlar kiritilganligiga guvoh boʻlishimiz mumkin. Ijtimoiy (S) omillar guruhiga esa, insonlarning haq va huquqlari, inson kapitalining qiymati, mahalliy oʻzini-oʻzi boshqarish jamiyatlari, mahsulot sifati, ishchi va xodimlar uchun ish joyidagi shart-sharoitlar va xavfsizlik masalalari, gender tarkibi kabi omillar kiritilgan. Boshqaruv (G) omillari tarkibida sogʻlom raqobat muhiti, soliq tizimining shaffofligi, risklarni boshqarish, korrupsiyaga qarshi kurashish, biznes etikasi va korporativ boshqaruv omillari joy olgan.

“ESG” omillar qoʻllanilishini sanoat korxonalari misolida koʻrib chiqadigan boʻlsak, ekologik (E) omillar tahlil qilinganda kompaniyaning issiqxona gazlarini atmosferaga chiqarishi natijasida atrof-muhitga taʼsiri, tabiiy resurslarning ishlatilishi natijasida suv manbalarining ifloslanishi, flora va faunaga salbiy taʼsir koʻrsatishi, zaharli va radiatsiyaga ega chiqindilarning chiqarilishi, mahsulotni qadoqlash uchun zararli ximiyaviy vositalardan foydalanish hisobiga atrof-muhitning ifloslanishi, ishlab chiqarish jarayonida “yashil” texnologiyalarni qoʻllash, qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash asosida tayyor mahsulot yaratish kabi koʻrsatkichlarning son, miqdor va sifat koʻrsatkichlariga tayaniladi (2-rasm).

¹ The Sustainable Investment Forum (ussif.org) maʼlumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Ekologik (E) omillar

- Kompaniyaning dunyo iqlimiga ta'siri (issiqxona gazlarining atmosferaga chiqarilishi);
- Tabiiy resurslarning ishlatilishi (suv manbalarining ifloslanishi, flora va faunaga salbiy ta'siri);
- Atrof-muhitning ifloslanishi (zaharli va radiatsiyaga ega chiqindilar, mahsulotni qadoqlash uchun zararli ximiyaviy vositalardan foydalanish);
- "Yashil" texnologiyalardan foydalanish (qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash asosida mahsulot yaratish).

Ijtimoiy (S) omillar

- Xodimlarga munosabat (mehnat muxofazasi, sog'liqni saqlash, xodimning lavozim bo'yicha o'sish imkoniyatlari, ish joyidagi shart-sharoitlar);
- Mahsulot ishlab chiqarishdagi mas'uliyat (mahsulot sifati, axborot xavfsizligi, ishonchlik, mas'uliyatli investitsiyalar);
- Ijtimoiy imtiyozlar (xodimlar bilan muloqotni ta'minlash, moliyaviy yordam dasturlari, xodimlar sog'ligini qo'shimcha sug'urtalash, ishda ovqatlanishni ta'minlash).

Boshqaruv (G) omillari

- Kompaniyaning boshqarish (ijro organlarining faoliyati, boshqaruv kengashi samaradorligi, mustaqil audit, kompaniyaning qiziquvchi tomonlar uchun ochiqdirligi);
- Kompaniya hatti-harakati yo'nalishi (ishbilarmonlik obro'si, korporativ etika, soliq sohasidagi shaffoflik, korruptsiyaning mavjud emasligi, bozorda sog'lom raqobat).

2-rasm: Kompaniyaning ESG omillarga amal qilishini baholash²

Kompaniyadagi ijtimoiy (S) omillarga baho berilganda esa, ishchi va xodimlarning haq-huquqlarini himoya qilish, ularning sog'ligini saqlash, xodimning lavozim bo'yicha o'sish imkoniyatlari, ish joyidagi shart-sharoitlar bilan bog'liq ishchi va xodimlarga bo'lgan munosabatga, mahsulot sifati, axborot xavfsizligi, ishonchlik, mas'uliyatli investitsiyalar kiritish bilan bog'liq mahsulot ishlab chiqarishdagi mas'uliyatga, shuningdek, ishchi-xodimlar bilan ochiq muloqotni ta'minlash, ularga moliyaviy yordam ko'rsatish dasturlarining mavjudligi, ishchi va xodimlar sog'ligini qo'shimcha sug'urtalash hamda ishda ovqatlanish imkoniyatlarini ta'minlash bilan bog'liq ijtimoiy imtiyozlarning joriy qilinganligiga e'tibor qaratiladi.

Kompaniyada "ESG" omillar tarkibidan o'rin olgan boshqaruv (G) omillari qo'llanilishi o'rganilganda ijro organlarining faoliyati, boshqaruv kengashi samaradorligi, mustaqil auditning yo'lga qo'yilganligi, kompaniyaning qiziquvchi tomonlar uchun ochiqdirligi bilan bog'liq kompaniyaning boshqarish jarayonlariga, shuningdek, kompaniyaning ish bilarmonlik obro'si, korporativ etikaning qo'llanilishi, soliqlarni to'lash jarayonidagi shaffoflik, korruptsiyaga yo'l qo'ymaslik, bozorda sog'lom raqobat yuritish bilan bog'liq kompaniyaning xatti-harakati yo'nalishlariga baho beriladi.

Biror bir kompaniyaning "ESG" omillarga amal qilishiga baho berilganda kompaniya tomonidan har uchta, ya'ni E, S va G mezonlarga amal qilgani, ularning bajarilishida tenglik (balans) ta'minlanganligiga asosiy e'tibor qaratiladi.

Endi e'tiborimizni ESG omillar bilan bog'liq risklar tahliliga qaratamiz. Kompaniyalar faoliyatida ESG omillar bilan bog'liq risklar – kompaniyaning atrof-muhitga, ijtimoiy sohaga, boshqaruv jarayoniga ta'siri bilan bevosita bog'liqdir. ESG risklar kompaniyaning aktivlari va moliyaviy holatiga, shuningdek, foydasi va obro'siga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kompaniya faoliyatiga ESG omillar bilan bog'liq risklarning ta'sir ko'rsatish doirasi quyidagi rasmda keltirilgan (1-jadvalga qarang).

Mazkur xavf-xatarlar ESG tamoyillarini qo'llashni istamayotgan kompaniyalarda ko'proq kuzatilishi mumkin. Biroq kompaniyalar faoliyatida ESG – risklarining ortib borayotgan roli ularning qo'shimcha yo'nalishlarini aniqlash, baholash va ularni an'anaviy risklarga o'tkazishni talab qiladi.

Iqlim o'zgarishlari natijasida ishlab chiqarish quvvatlari va infratuzilmani yo'qotish ehtimoli hozir ham, kelgusi o'n yilda ham ro'y berishi mumkin bo'lgan eng muhim risklardan biri sifatida qaralmoqda. Masalan, dunyo bo'yicha 2019-yilda ekstremal ob-havo 100 mlrd. AQSH dollari miqdorida zarar yetkazdi. 2022-yilning birinchi yarmida esa, bu ko'rsatkich 65 mlrd. AQSH dollarini tashkil etdi. 2050-yilga kelib bunday talofatlardan ko'rildigan ziyon 8 trln. AQSH dollarga yetishi mumkin. Bu esa, jahon YAIMning 3%ga teng bo'lgan yo'qotishlarga olib keladi [6].

2012-yilda BMT tashabbusi bilan o'tkazilgan "Rio+20" konferensiyasida barqaror rivojlanish konsepsiyasi qabul qilingandan so'ng, investitsiyalashning yangi, ya'ni barqaror yoki mas'uliyatli investitsiyalash modeli paydo bo'ldi. Mas'uliyatli investitsiyalarni kiritishdan maqsad investor tomonidan faqat foyda olishni ko'zlash emas, shu bilan birgalikda kompaniyada ijobiy ijtimoiy o'zgarishlarga erishish, tabiiy atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish va axloqiy me'yorlarga amal qilish hisoblanadi.

² The Sustainable Investment Forum (ussif.org) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

1-jadval: Kompaniya faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan ESG omillar bilan bog'liq risklar³

ESG omillar	Risklar
Ekologik (E)	
Issiqxona gazlarining chiqishi	zaharli gazlar chiqarganlik uchun soliqlar bo'yicha to'lovlar ortishi riski; zaharli gazlarni me'yordan ortiq chiqarganlik uchun mahsulotni ishlab chiqarish va faoliyatni to'xtatib qo'yish riski.
Iqlim o'zgarishi	Tabiiy ofatlar (yong'in, suv toshqini va h.k.) natijasida zarar ko'rish bilan bog'liq risklar.
Atrof-muhitning ifloslanishi (chiqindilar)	Jarimalar, faoliyatni to'xtatib qo'yish yoki ta'qiqlash. Kompaniya obro'sining tushib ketishi. Avariya natijasida atrof-muhitning ifloslanishi.
Tabiiy resurslarning ishlatilishi	Qayta tiklanmaydigan qazilma boyliklarining kamayib ketishi. Qayta tiklanadigan resurslarning yo'qolishi (yerlarning sho'rlanishi, o'rmonlarning kesilishi). Bioxilma-xillikning yo'qolishi.
Ijtimoiy (S)	
Xodimlar bilan munosabatlar	Malakali xodimlarning ishdan ketib qolishi. Xodimlarga motivatsiyaning yo'qligi. Sog'liqqa zarar yetkazish riski.
Hamkorlar bilan munosabatlar	Mahsulotni ishlab chiqarish muddatlarining uzayishi yoki ishlab chiqarishning to'xtab qolish riski.
Iste'molchilar bilan munosabatlar	Tovar va xizmatlar sifatining tushib ketishi riski. Kompaniya obro'sining pasayishi riski.
Korporativ boshqaruv (G)	
Strategiya	Biznesning investitsiya jozibadorligi va aksiyalar qiymatining pasayishi riski.
Boshqaruv organlari tarkibi va tuzilishi	Boshqaruvchilarning yetarlicha malaka va ko'nikmalarga ega bo'lmasligi riski.
Kompaniya xatti-harakati yo'nalishi	Kompaniya ishbilarmonlik obro'sini yo'qotish riski.
Shaffoflik va risklarni boshqarish	Ma'lumotlarni to'liq oshkor qilmaslik, o'z majburiyatlarini bajara olmaslik riski.

Yirik investorlar tomonidan investitsiya kiritishda nafaqat ko'zda tutilgan ma'lum bir daromadni olish, shuningdek, investitsiya kiritilayotgan kompaniyaning ijtimoiy, ekologik va axloqiy jihatdan bir qator mezonlarga muvofiqligi hamda korporativ boshqaruv borasida muayyan qoidalarga mos kelishi talabi qo'yila boshlandi. Mazkur jarayon 1960-yillarda Yevropa va Shimoliy Amerikada rivojlandi.

Investorlarni investitsiya kiritishga oid o'z yondashuvlarini o'zgartirishga majbur qilgan sabablardan biri aynan ESG tamoyillariga amal qilgan holda investitsiyalashga ongli ravishda o'tishi hisoblanadi. Shunday qilib, ijtimoiy mas'uliyatli investitsiyalar biznesning atrof-muhit va jamiyatga ta'siri katta ekanligini anglagan holda yuzaga keldi va bu ta'sir mas'uliyat asosida bo'lishi qonuniyatga aylandi. Biznes vakillari bunday ta'sirning oqibatlarini yaxshi tushungan holda investitsiya loyihalarini amalga oshirishda ijtimoiy, ekologik va boshqaruv omillari bo'yicha mas'uliyat hisobotini yuritishga o'tishi zarur bo'ladi.

Shuni qayd etish kerakki, dunyoning yetakchi mamlakatlari biznes vakillari tomonidan ijtimoiy mas'uliyatli boshqaruvni amaliyotga joriy etish va ijtimoiy mas'uliyatli xatti-harakatlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan cho'ra-tadbirlar to'plamini ishlab chiqmoqda va milliy tartibga solish amaliyotiga kiritmoqda.

Ayni paytda mas'uliyatli investitsiyalash tushunchasi to'g'risida yagona yondashuv va uning tarkibiy tuzilishini izohlab beruvchi yakuniy tavsif mavjud emasligini qayd etib o'tish joizdir. Investorlar ESG omillardan qaysi birini o'zlari uchun eng muhim, deb hisoblasa, aynan shu omil yetakchilik qiladigan mas'uliyatli investitsiyalash turiga investitsiya kiritmoqda. Bunday mas'uliyatli investitsiyalash turlari quyidagi rasmda keltirilgan (2-jadval).

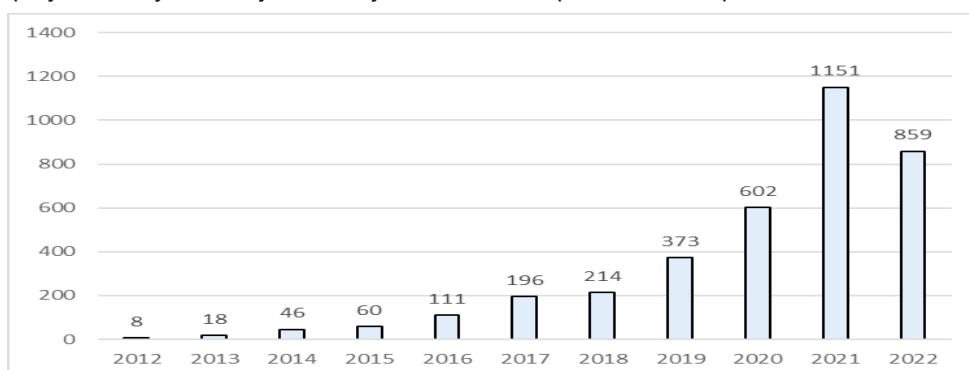
Jahon banki hisobotlarida tematik obligatsiyalar GSS, GSS+, ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillariga asoslangan (ESG) yoki barqaror obligatsiyalar sifatida ham e'tirof etiladi. Barqaror moliyalashtirish vositasi sifatida tematik obligatsiyalar tarkibiga "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan obligatsiyalar kiradi. O'z navbatida, "ko'k" obligatsiyalarni "yashil" obligatsiyalar toifasiga, gender obligatsiyalarini esa, ijtimoiy obligatsiyalar toifasiga kiritish mumkin.

3 <https://cgi-russia.ru/> ESG 2022: aktualnye riski i novye vozmozhnosti dlya ustoychivogo razvitiya kompaniy. 10.11.2022. –s. 5.

2-jadval: Mas'uliyatli investitsiyalash turlari⁴

Investitsiya turlari	Investitsiya kiritish sabablari	Investorlar turi	Investitsiyalash tavsifi
Ijtimoiy o'zgarishlarga olib keluvchi investitsiyalar (Impact investing)	Kompaniyaga investitsiya kiritish orqali daromad olish hamda ijtimoiy soha va atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatish	Xususiy investorlar, boshqaruv kompaniyalari	O'z jamg'armalari yoki pensiya jamg'armalarining bir qismini investitsiya tariqasida kiritayotgan jismoniy shaxslar
Barqaror investitsiyalar (Sustainable investing)	Investitsiyalash maqsadida barqaror rivojlanish borasidagi yetakchi kompaniyalarni qidirish va tanlab olish	Banklar, Xalqaro moliya institutlari, xususiy jamg'armalar	Past va o'rta daromadga ega aholi toifasiga moliyaviy xizmatlardan teng huquqli foydalanishga imkon berish
Ethical investing	Investitsiya kiritish maqsadida biznes etika mezonlari to'g'ri keladigan kompaniyalar tanlab olinadi	Jamg'armalar, boshqaruv kompaniyalari, investitsiya banklari	ESG mezonlari va qadriyatlariga mos keladigan investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlash
Yashil investitsiyalar (Green investing)	Ishlab chiqaradigan mahsuloti (ish va xizmatlari) atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan kompaniyalarga yoki "yashil" texnologiyalar (energiya va resurs tejankor)ga investitsiya kiritish	Xususiy jamg'armalar, boshqaruv kompaniyalari, investitsiya banklari	Biznes etikasi bilan bog'liq maqsadlarda investitsiya kiritish
Aniq maqsadga qaratilgan investitsiyalar (Mission-related investing)	Investorning aniq maqsadiga mos keladigan investitsiyalar	Xususiy jamg'armalar, Sug'urta kompaniyalari	Kompaniyaning ESG mezonlari bo'yicha o'rnatgan siyosatiga mos keluvchi loyihalarga investitsiya kiritish
Qadriyatlarga asoslangan investitsiyalar (Values-based investing)	Investor tomonidan qabul qilingan qadriyatlarga asoslangan investitsiyalar	Pensiya jamg'armalari, xususiy jamg'armalar	Kompaniyaning ESG mezonlari bo'yicha o'rnatgan siyosatiga mos keluvchi loyihalarga investitsiya kiritish
Investitsiya jamiyati (Community investing)	Jamiyatni rivojlantirishni ko'zda tutuvchi investitsiyalar	Mahalliy jamiyatni rivojlantiruvchi moliya institutlari	Mahalliy jamiyatni rivojlantirish maqsadida mahalliy kompaniyalar va fuqarolar tomonidan taqdim etiladigan moliyaviy qo'llab-quvvatlash

Tematik obligatsiyalar – bu kapital bozorlarida chiqariladigan va belgilangan daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozlar hisoblanadi. Bunday obligatsiyalar aniq yo'nalishdagi mavzular bilan bog'liq tadbirlarni, xususan, iqlim o'zgarishlari, ta'lim, uy-joy, okean va dengiz muhitini saqlash, tabiatni muhofaza qilish va barqaror rivojlantirish bilan bog'liq loyihalarni yoki faoliyatni moliyalashtirish maqsadlarida chiqariladi.

3-rasm: 2012-2022-yillarda tematik obligatsiyalarning global bozori (mlrd. AQSH dollarida)⁵

4 https://unpri.org/ESG/definitions_for_responsible_investment_approaches_final_256878.pdf. Ma'lumotlaridan foydalangan holda muallif tomonidan tuzilgan.

5 <http://www.worldbank.org/sustainablefinanceadvisory>

E'tiborimizni 2012-2022-yillar bo'yicha tematik obligatsiyalar global bozori ma'lumotlariga qaratadigan bo'lsak (3-rasm), 2012-2022-yillarda "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan toifaga oid chiqarilgan obligatsiyalar umumiy hajmi 3,6 trln. AQSH dollaridan oshgan. Tematik obligatsiyalar 2012-2015-yillarda umumiy qiymati 132 mlrd. AQSH dollariga teng miqdorda, 2016-2019-yillarda umumiy qiymati 894 mlrd. AQSH dollari miqdorida, 2020-2022-yillarda umumiy qiymati 2,6 trln. AQSH dollaridan ortiq bo'lgan miqdorda chiqarilgan. Qiziqarli jihati shundaki, 2012-2019-yillar oralig'ida chiqarilgan tematik obligatsiyalarning umumiy qiymati 1,0 trln. AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, oxirgi uch yil, ya'ni 2020–2022-yillarda umumiy qiymati 2,6 trln. AQSH dollariga teng bo'lgan tematik obligatsiyalar muomalaga chiqarilgan. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tematik obligatsiyalar chiqarilishi 2012-2019-yillarga qaraganda 2020–2022-yillarda 2,6 barobarga o'sgan. Bu holat global miqyosda "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan loyihalar va faoliyatni moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun xalqaro kapital bozorlarida investorlarning qiziqishlari ortayotganligidan dalolat beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

1. Barqaror iqtisodiy o'sish modeliga o'tish bu borada global boshqaruv institutlariga ma'lum bir makro ko'rsatkichlardan tarkib topgan yangi reyting tizimini joriy qilishni talab qiladi. Mazkur reyting asosida global boshqaruv institutlari ushbu yo'nalishda o'zlari uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish asosida barqaror rivojlanish yo'lida mamlakatlarning erishayotgan muvaffaqiyatlarini baholash imkoni yuzaga keladi. Ayrim davlatlar tomonidan barqaror rivojlanish maqsadlari bo'yicha o'z zimmasiga olgan majburiyatlar, ya'ni global va xalqaro hamkorlik borasida shartnoma shartlarini bajarmaslik, buzish yoki ularga mensimaslik holatlari kuzatilganda, bunday davlatlarga ta'sir choralari qo'llash mumkin bo'ladi.
2. Mamlakatimizda davlat ishtirokidagi korxonalarning ekologik javobgarligini yanada oshirish zarur. Xususan, davlat ishtirokidagi korxonalarga ESG tamoyillarga asoslangan investitsiyalar kiritilishini rag'batlantirish maqsadida atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash yuzasidan davlat ulushi bor korxonalar uchun xalqaro standartlarga muvofiq nomoliyaviy hisobotlarni majburiy topshirish mexanizmini yo'lga qo'yish lozim.
3. Xalqaro miqyosdagi tartibga solish va bozor qoidalarining o'zgarishi ESG konsepsiyasining paydo bo'lishiga olib keldi. Mazkur konsepsiya o'z navbatida biznesni yuritish va investitsiya kiritishda yangicha yondashuvni yuzaga keltirdi. Xususan, xalqaro tajribada institutsional investorlar tomonidan kompaniyalarning xo'jalik va investitsiya faoliyatiga atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy va boshqaruv omillari hamda ular bilan bog'liq risklar va imkoniyatlarning singdirilishi qo'llab-quvvatlanmoqda. Xalqaro amaliyotda qo'llanilayotgan tajribadan kelib chiqib, mamlakatimiz korporativ tuzilmalarida ESG konsepsiyasini joriy qilishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash yo'nalishlari ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.
4. Dunyo miqyosida 2012–2022-yillarda "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan toifaga oid chiqarilgan obligatsiyalar umumiy hajmi 3,6 trln. AQSH dollaridan oshgan. Bunday tematik obligatsiyalar chiqarilishi 2012–2019-yillarga qaraganda 2020–2022-yillarda 2,6 barobarga o'sgan. Bu holat global miqyosda "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan loyihalar va faoliyatni moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun xalqaro kapital bozorlarida investorlarning qiziqishlari ortayotganligini dalolatlaydi. Mazkur tendensiya mamlakatimiz hukumati va korporativ tuzilmalariga barqaror moliyalashtirish vositasi sifatida "yashil", ijtimoiy, barqaror va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan obligatsiyalarni xalqaro kapital bozorlarida joylashtirish orqali katta hajmdagi mablag'larni jalb qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Иваницкий В. П., Петренко Л. Д. Развитие ответственных инвестиций в соответствии с концепцией устойчивых финансов. Journal of New Economy. 2020, Vol. 21, No. 4, —P. 63.
2. Галазова С. С. Влияние ESG-факторов на устойчивое развитие компаний и финансовую результативность корпоративного сектора // Вестник РГЭУ РИНХ. —2018. № 4 (64). —С. 81–86.
3. Иваницкий В. П., Габышев Д. Н., Зубкова Л. Д. Управление индивидуальным подоходным обложением: новые возможности// Управленец. 2019. —Т. 10, № 5. —С. 41–51. DOI: 10.29141/22185003-2019-10-5-5.
4. Shuitu Qian, Wenzhe Yu, Green finance and environmental, social, and governance performance, International Review of Economics & Finance, Volume 89, Part A, 2024, Pages 1185-1202, ISSN 1059-0560, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1059056023003386>
5. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/280911488968799581/pdf/113237-WP-WhoCaresWins-2004.pdf>.
6. <https://cgi-russia.ru/> ESG 2022: актуальные риски и новые возможности для устойчивого развития компаний. 10.11.2022. -74 с.
7. <http://www.worldbank.org/sustainablefinanceadvisory>. SOVEREIGN GREEN, SOCIAL AND SUSTAINABILITY BONDS: Unlocking the Potential for Emerging Markets and Developing Economies.
8. https://unpri.org/ESG/definitions_for_responsible_investment_approaches_final_256878.pdf.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 11-12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.